

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ

Ольга Беляк

Творче самовиявлення майбутніх учителів-філологів в умовах вищого педагогічного закладу

Процес державотворення в Україні збігається з поступовим входженням до світового співтовариства і пошуками свого місця в сучасному світі. Разом з тим, глибокі цивілізаційні трансформації зумовили зміни ціннісних орієнтацій у всіх сферах життєдіяльності людства, у тому числі й в освіті. У Державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття», Національній доктрині розвитку освіти підкреслюється необхідність створення умов для творчого самовиявлення кожного громадянина, створення життєздатної системи неперервного навчання і здобуття якісної освіти впродовж життя. У розв'язанні цих завдань важлива роль належить системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, де створюються умови для їхнього особистісного та професійного зростання відповідно до індивідуальних потреб і запитів. Серед нагальних питань, що вимагають першочерговості розв'язання, є проблема творчого самовиявлення майбутніх учителів-філологів в умовах вищого педагогічного закладу, у якій виявляється прагнення до постійного самовдосконалення та самоактуалізації у творчій діяльності, спрямованій на динамічний пошук оптимальних педагогічних рішень.

Орієнтирами дослідження стали праці В.А. Кан-Калика, Н.В. Кічук, Л.М. Лузіної, М.В. Нікандрова, С.О. Сисоєвої та інших, присвячені проблемі педагогічної творчості та особливостям підготовки до неї майбутніх учителів. Процес розвитку творчого потенціалу студентів під час навчально-пізнавальної діяльності досліджували С.С. Гасанов, П.Ф. Кравчук, В.А. Лисовська, О.Є. Приходько та інші.

Шляхи інтенсифікації професійної підготовки майбутніх учителів до творчої педагогічної діяльності вивчали В.І. Андреев, Н.В. Гузій, Ю.А. Карпова та інші.

Питання формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості порушували Н.М. Бружукова, З.С. Левчук, А.Ф. Линенко та інші. Проблему підготовки майбутніх учителів до формування творчої особистості

учня, розвитку його потенційних можливостей досліджували В.О. Моляко, О.І. Кульчицька, С.О. Сисоєва, Т.І. Сущенко та інші.

Вважаємо за доцільне наголосити, що процес формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної творчості досліджували З.С. Левчук, А.К. Маркова, М.М. Поташник, В.С. Шубинський та інші. У дисертаційних дослідженнях вищезазначених авторів розглядається потенційна здатність особистості до здійснення творчої педагогічної діяльності, яка формується в процесі спеціально організованої професійної підготовки і зумовлена рівнем розвитку професійних і особистісних якостей майбутнього вчителя, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності.

Як свідчать результати здійснених авторами досліджень, процес підготовки вчителів, який має творче спрямування, розв'язує численні освітні проблеми.

Розглядаючи питання підготовки творчої особистості майбутнього вчителя, ми зосередили увагу на працях О.А. Кривильової, О.О. Матвєєвої, О.П. Павленко та інших, які аналізують процес творчої самореалізації особистості студента та визначають умови, за яких процес формування творчої особистості буде ефективним. Так, О.А. Кривильова акцентує увагу на процесі формування в майбутніх учителів готовності до самостійної творчої діяльності, О.О. Матвєєва – на формуванні творчої уяви майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки, Т.І. Хачумян – на процесі формування критичного мислення студентів вищих навчальних закладів.

Отже, *метою пропонованої статті* є визначення умов, які сприятимуть творчому самовиявленню професійно значущих якостей майбутніх учителів-філологів в умовах вищого педагогічного закладу.

Попри те, що науковці значну увагу приділяють проблемі розвитку творчого потенціалу особистості, досі залишається недостатньо розробленою найголовніша її ланка – творче самовиявлення майбутніх учителів-філологів в умовах вищого педагогічного закладу.

Досвід роботи навчальних закладів свідчить про те, що вчитель, особливо на початку самостійної діяльності не достатньо виявляє свій творчий потенціал у різних видах діяльності. Більшість студентів, як свідчить практика, демонструють низький рівень творчого самовиявлення професійно значущих якостей.

На нашу думку, творче самовиявлення професійно значущих якостей студентів-філологів – це рівень вияву таких психологічних особливостей, які

забезпечують їхній всебічний розвиток і саморозвиток, сприяють їх утвердженню, забезпеченню значущих творчих потреб. За таких умов творче самовиявлення майбутніх учителів-філологів – це процес створення в навчально-виховному процесі вищого навчального педагогічного закладу таких психолого-педагогічних умов, які сприятимуть активному засвоєнню теоретичних знань і практичних умінь з основ педагогічної творчості в процесі особистісно зорієнтованої розвивальної взаємодії в системі «викладач-студент», розвитку творчих особистісних якостей майбутнього вчителя-філолога.

Отже, осмислення сутності творчого самовиявлення як педагогічної категорії пов'язане з виявленням взаємозв'язку суб'єктів навчально-виховної діяльності (викладачів і студентів), здатністю педагогічного процесу наситити життєдіяльність суб'єктів енергією, душевним напруженням, особливим стилем взаємин під час виявлення творчих особливостей. Творче самовиявлення майбутніх учителів-філологів – здібність, завдяки якій особистість досягає життєвих успіхів.

Зауважимо, що творче самовиявлення відіграє роль внутрішнього стимулювання студентів-філологів в умовах вищого педагогічного закладу і є найкращим засобом їх самоствердження на основі природженого потягу до всього нового.

Принципи творчого самовиявлення студентів-філологів пронизують усі ланки навчального процесу – процес пізнання, осмислення, сприйняття, закріплення, практичного застосування отриманих знань, умінь і навичок.

Таким чином, процес творчого самовиявлення майбутніх учителів-філологів включає психологічну готовність, теоретичну підготовку (системно розвинуте, узагальнене уявлення про творчість, про проблему її розвитку, що відображається з позицій загальних і суттєвих характеристик), практичну підготовку (уміння застосовувати творчий підхід у педагогічній діяльності).

Ми поділяємо думку Г.І. Чередника, що процес творчого самовиявлення у майбутніх учителів-філологів в умовах вищого педагогічного закладу повинен проходити поетапно: підготовчий, на якому відбувається зародження ідеї; визрівання – студент нагромаджує, концентрує знання; осяяння, інсайт – це головний, специфічно творчий момент, коли людина свідомо чи несвідомо працює над матеріалом, інтуїтивно «схоплює» очікуваний результат; перевірка і доопрацювання – цей етап необхідний, щоб переконатися в тому, що створено саме те, що було задумано, аби творіння було досконалим [4, 24].

Вважаємо доречним виділити фактори, які стимулюють творче мислення: ситуації незавершеності, заохочення прояву ініціативи студентства; стимулювання відповідальності й незалежності; акцент на самостійних розробках студентів; увага до інтересів людини, доброзичливість, толерантність у стосунках. Крім названих вище, зазначимо фактори, які гальмують творче мислення: уникнення ризику; прагнення до успіху будь-якою ціною; стереотипність мислення; комфортність, схиляння перед авторитетами, несхвальні відгуки викладачів про виявлення ініціативи студентів.

Ефективно реалізувати вищезазначені фактори, що стимулюють творче мислення, на нашу думку, допоможуть інтерактивні технології, суть яких полягає в тому, що навчальний процес організований так, щоб усіх учасників залучити до процесу пізнання, формування висновків, створення певного результату, де кожен робить індивідуальний внесок. Відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. У ході цього процесу студенти працюють в атмосфері творчості, толерантності, доброзичливості та взаємопідтримки. Це дозволяє не тільки отримати нові знання, а й розвиває пізнавальну та творчу діяльність.

Крім того, на заняттях, присвячених творчому самовиявленню, викладачам особливу увагу слід приділити формуванню толерантних взаємин студентів, необхідно передусім створити вільну атмосферу творчості, спрямовану на забезпечення комфортності спілкування, упевненості у своїх силах, креативних потенціях і відповідному потенціалі інших членів групи.

Зміст навчально-виховного процесу повинен бути наповнений здебільшого творчою діяльністю студентів і включати такі основні елементи їх пізнавально-творчої взаємодії:

- спонукально-мотиваційна робота (студенти не тільки сприймають мотиваційні й цільові пояснення викладача, але й самостійно конструюють власні мотиви, формулюють особисту мету й завдання роботи на просторі означеного навчального модуля);

- первинне засвоєння теоретичного матеріалу (ті, хто навчаються, під час лекції, пояснення нового матеріалу за допомогою різних механізмів творчої діяльності вчать переоформлювати, трансформувати у відповідності з власним розумінням і ступенем готовності визначення основних понять, тлумачення закономірностей, узагальнень, складають проблемні, евристичні питання до теми тощо);

- самостійна проблемно-пошукова діяльність з осмислення й поглиблення нових теоретичних знань (студенти звертаються до певних джерел, щоб відповісти – усно чи письмово – на конкретні проблемні

запитання, уточнені у взаємодії з викладачем на попередньому етапі;

– самостійна репродуктивна, пошукова, евристична робота завершеного характеру для формування евристичних способів діяльності, розвитку пізнавальних і рефлексивних умінь і навичок; систематизація й узагальнення провідних знань та умінь, способів творчої діяльності (власний творчий освітній продукт).

– підсумкова самостійна евристична чи креативна робота (за вибором) як створення особистісно значущого творчого продукту, якість якого стає вирішальною при діагностиці й оцінці засвоєння навчального модуля;

– корекція виконаної підсумкової творчої роботи (за бажанням автора) з метою вдосконалення й одержання вищої оцінки [3, 140–141].

Важлива педагогічна вимога до креативного освітнього процесу – неперервність, спадкоємність і залучення студентів до активної освітньої сфери, до самостійного управління творчим процесом, що дає можливість їм на будь-якому освітньому рівні не тільки розвивати вихідний творчий потенціал, а й сформуванню потреби в подальшому самопізнанні, творчому саморозвитку й самовиявленні, сформуванню об'єктивну самооцінку.

На всіх етапах кредитно-модульного навчання (теоретичному, експериментальному, методичному), серед яких лекційні, семінарські, практичні заняття, самостійна, індивідуальна робота, консультації, колоквиуми, конкурси, педагогічна практика, забезпечується активна взаємодія студентів і викладачів як суб'єктів навчально-виховного процесу за допомогою дидактичних можливостей [3, 142].

Так, проведення лекційних, практичних, семінарських занять у різноманітних формах творчої організації навчання, серед яких дискусія, диспут, ділова гра, проблемне консультування, сприяють виявленню творчості у майбутніх педагогів. Навіть лекція, якщо буде супроводжуватися проблемними запитаннями, аналізом, синтезом, словесним та схематичним узагальненням нової інформації, власне формулювання та тлумачення дефініцій, законів, суперечностей, закономірностей, різних наукових підходів, інтерпретація одного поняття та явища, забезпечує творче осмислення нового навчального матеріалу під час вивчення кожного модуля.

Отже, для творчого самовиявлення у світлі особистісного підходу до освіти особливе значення мають методи навчання (активні творчі, дослідницькі, проблемні, індивідуальні, комбіновані, евристичні, репродуктивні, проектні, частково-пошукові, продуктивні методи, методи пізнавально-творчої діяльності, аналітична бесіда, проблемне консультування), методики програмно-алгоритмічного типу, інтерактивні технології («брейн-стормінг» (мозковий штурм), аналіз ситуації, дерево

рішень, синтез думок), що розвивають, забезпечують вільну самостійну пошукову діяльність того, хто навчається, у великих масивах інформації.

Особливо ефективними для творчого самовиявлення студентів-філологів є різноманітні види самостійної пізнавально-креативної діяльності, а саме: такі як написання рефератів, творів, аналіз шедеврів українських та зарубіжних письменників; написання власних творів, серед яких оповідання, поезії, романи тощо; педагогічні розповіді студентів; доповіді; створення презентацій, проектів сучасних уроків, узагальнюючих схем, таблиць, графіків, алгоритмів; розв'язання професійних задач; виконання проблемних завдань; підготовка стіннівок; складання тестів, переліку запитань.

Необхідно зауважити, що професійному самовиявленню майбутніх учителів сприяє і активна наукова діяльність, яка полягає в самостійному проведенні експериментальних досліджень, написанні рефератів, курсових, дипломних, магістерських робіт, тез, статей, участі в конференціях (внутрівузівських, регіональних, всеукраїнських, міжнародних).

Крім наукової роботи, зростанню творчого потенціалу також сприяють участь у конкурсах, олімпіадах, поетичних читаннях, тематичних вечорах, у святкуваннях Дня української письменності та мови, днях самоврядування тощо.

Варто зауважити, що необхідно залучати всіх студентів до творчої роботи, надавати їм можливість обирати самостійно той чи інший вид діяльності або допомагати у виборі продукту творчого самовиявлення, ураховуючи індивідуальні та психічні особливості кожного.

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що творче самовиявлення майбутніх учителів-філологів – це цілеспрямований, усвідомлений високо-результативний процес творчого саморозвитку особистості (самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення, саморегуляція, самооцінка) та зростання її задумів, творчих здібностей, умінь, потреб, мотивів, життєвих цінностей. Основним завданням викладачів під час навчально-виховного процесу є створення вільної атмосфери, спрямованої на забезпечення комфортності спілкування, впевненості у своїх силах, творчих потенціях, а також використання необхідних методів, прийомів, методик, форм, видів навчальної діяльності, спрямованої на творче самовиявлення майбутніх студентів-філологів в умовах вищого педагогічного навчального закладу, враховуючи їхні індивідуальні та психічні особливості. Крім того, творче самовиявлення сприяє досягненню майбутнім спеціалістом високого рівня професіоналізму, тобто сприяє самоактуалізації особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна національна програма «Освіта». (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти. – 2002. – № 26. – 24.04 – 1.05.
3. Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології: Монографія / В.П. Андрущенко, С.О. Сисоєва, Н.В. Гузій, М.О. Лазарєв, Л.О. Мільто, Р.Х. Вайнола / За ред. С.О. Сисоєвої, Н.В. Гузій. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – 183 с.
4. Чередник Г.І. Психологія для початківців // Психолог. – 2003. – № 14. – С. 21–24.